

HET PROEFSCHRIFT VAN MIRJAM ERNESTUS: GEBABBELD NEDERLANDS

Marc van Oostendorp

Hoe klinkt geklets? Die vraag is moeilijk wetenschappelijk te beantwoorden. Het meeste onderzoek naar de manier waarop mensen spreken, richt zich nog altijd meer op de wat plechtstatiger soorten taal, op 'goed' Nederlands, en veel minder op het gezellige maar rommelige gebabbeld dat in de bus, op terrasjes en in koffiekamers klinkt.

Toch zouden taalwetenschappers als Mirjam Ernestus, die dit voorjaar promoveerde aan de Vrije Universiteit, graag willen weten hoe dat gewone, slordige Nederlands klinkt. Als we weten hoe mensen hun taal in alledaagse situaties hanteren, leren we daaruit allicht beter begrijpen hoe dat wonderlijke vermogen werkt om ook onder niet-ideale omstandigheden anderen te verstaan. Bovendien zouden we die kennis kunnen inzetten om anderstaligen en computers onze taal beter te leren. Ook zij worden natuurlijk niet alleen maar toesproken door nieuwslezers en schoolmeesters, en zouden er dus baat bij kunnen hebben te weten wat voor 'fouten' mensen maken.

Onethisch

Dat het zo moeilijk is om te achterhalen hoe alledaags Nederlands precies klinkt, is geen wonder. Een kenmerk van ongedwongen geklets is nu juist dat het onmiddellijk stopt op het moment dat een onderzoeker zich bij de praters voegt en hun omwille van de wetenschap een microfoon onder de neus duwt. Voor de radio spreken mensen waarschijnlijk ook anders dan in het dagelijks leven. Toch zijn er weinig andere manieren om aan het benodigde studiemateriaal te komen. Werken met een verborgen microfoon stuit op ethische bezwaren, maar zonder apparatuur gaat het ook niet. Gesproken taal gaat zo snel dat je rust en een stille kamer nodig hebt om alle details te kunnen analyseren. Bovendien zijn we zo gewend aan het alledaagse

Nederlands dat ons oor ons gemakkelijk misleidt en ons dingen laat horen die een meetapparaat en een computer helemaal niet registreren.

Mirjam Ernestus heeft zich als een van de eerste onderzoekers niet laten afschrikken door deze moeilijkheden. Zij schreef een proefschrift over de manier waarop het gesproken, 'informele' Nederlands klinkt.

Emoties

Ernestus nodigde mensen uit haar kennissenkring – collega-taalkundigen, een arts, een econoom en anderen – uit om met zijn tweeën tegelijk naar een studio te komen en daar met elkaar te praten over onder meer het rijexamen en een bezoekje aan de tandarts. Dat zijn onderwerpen die bij veel mensen voldoende emoties losmaken om de microfoon even te vergeten. Om dezelfde reden moesten de proefpersonen ook een rollenspel spelen waarin de een de ander een partij slaapzakken probeerde te verkopen. Dat alle proefpersonen bekenden van de onderzoekster waren, hielp waarschijnlijk ook: mensen praten nu eenmaal gemakkelijker in de aanwezigheid van mensen die ze kennen. Vaak begonnen de proefpersonen tot Ernestus' genoegen op een bepaald moment te roddelen – een duidelijk teken dat ze zich op hun gemak voelden.

Een van Ernestus' conclusies is dat informeel Nederlands vooral korter is. Wie heel plechtig spreekt, zegt [eigenlûk], maar wie met een vriend of kennis zit te kletsen, zegt [eiglûk], [eigûk] of zelfs [eik]. Op dezelfde manier wordt *allemaal* soms uitgesproken als [ammal], *in ieder geval* als [iefal] en *mogelijk* als [mook]. Wie met het blote oor naar alledaagse gesprekken luistert, vallen die verkortingen in eerste instantie niet eens op: onbewust vult de luisteraar de ontbrekende klanken aan. Pas als je heel geconcentreerd gaat luisteren, en je niet laat afleiden door de heftigheid van de discussie, hoor je dat inderdaad zelfs de taalgeleerde sprekers van Ernestus in het dagelijks leven zo praten.

Een half woord

Er zit wel systeem in de verkortingen. Zoals we aan vormen als [eik] en [mook] kunnen zien, blijven in ieder geval de begin- en de eindklank van de volledige vorm doorgaans intact. Een andere klank die vaak nog wel geproduceerd wordt, is de klinker met de klemtoon: *waarschijnlijk* wordt verkort uitgesproken als [wscheik]. Ernestus vermoedt dat dit komt doordat deze klanken voor de luisteraar het belangrijkste zijn om te begrijpen welk woord er precies gezegd wordt. Voor de hersenen geven de begin-, de eind- en de beklemtoonde klank de meeste informatie.

Ernestus denkt dat er bij praten altijd een krachtenveld wordt opgeroepen. Aan de ene kant is het een belang van de spreker om zo min mogelijk verschillende klanken te produceren en dus zo weinig mogelijk mond- en tongbewegingen te maken. Aan de andere kant wil hij ook begrepen worden. Daarvoor moet hij juist zo veel mogelijk verschillende klanken produceren, opdat de hoorder hem goed verstaat, ook als hij niet op elke klank let.

Aan die twee wensen kan niet in gelijke mate worden voldaan en daarom is elk woord dat iemand zegt een compromis. Aan welke eis het best voldaan wordt, is afhankelijk van de situatie. Is die enigszins plechtig, en kennen de gespreksdeelnemers elkaar niet goed, dan zal de spreker geneigd zijn om zijn luisteraar zoveel mogelijk tegevoet te komen. In een informelere situatie ligt dat anders: de spreker en de luisteraar kennen elkaar dan goed genoeg, weten wel zo ongeveer waar ze het over hebben en hebben dus letterlijk aan een half woord genoeg. Vooral als dat halve woord in ieder geval de belangrijkste klanken bevat. Want waarom zou je de moeite doen om alle spierbewegingen te maken van *natuurlijk* als je partner [tuuk] ook begrijpt? ●

Mirjam Ernestus, *Voice Assimilation and Segment Reduction in Casual Dutch. A Corpus-Based Study of the Phonology-Phonetics Interface*. Utrecht, LOT, 2000. ISBN 90 76864 02 0.